şehir ve medeniyet

Cilt/Vol: 5 - Sayı/No: 9 - Mayıs 2015

ISSN 1308-8386

GELENEKTEN GELECEĞİN ŞEHİRLERİNE

şehir ve medeniyet

Mayıs 2015

Cilt/Vol: 5 Sayı/No: 9
ISSN 1308-8386

Derginin Sahibi
Bem-Bir-Sen Adına
Mürsel Turbay

Genel Yayın Yönetmeni
Emir Osmanoğlu

Editör
Büşra Keleş

BEM-BİR-SEN Yönetim Kurulu
Mürsel Turbay
Levent Uslu
Medeni Sevinç
Gürkan Alper
Recayi Karslı

Yayın İdare Merkezi
Anıttepe Mahallesi Kubilay
Sokak No:8 Tandoğan/ANKARA
Tel: 0312 230 47 04-05
Faks: 0312 229 66 39
www.bembirsen.org.tr

Hazırlık ve İçerik Danışmanlığı
ADAMOR
Toplum Araştırmaları Merkezi

Tel: 0312 285 53 59
Faks: 0312 285 53 99
W: www.adamor.com.tr
E-mail: sehirvemedeniyet@adamor.com.tr

Yayın Türü
Yerel Süreli/Ücretsiz Dağıtılır.

Yayın Aralığı
Yılda 2 sayı yayımlanır.

Baskı
Başak Matbaacılık ve Tan. Hiz. Ltd. Şti.
Anadolu Bulvarı Meka Plaza No:5/15
Gimat - Yenimahalle / ANKARA
T: 0312 397 16 17

DANIŞMA-YAYIN KURULU

Adem Efe (Doç. Dr. / S.D. Ünv.)
Adnan Mahiroğulları (Doç. Dr. / Cumhuriyet Ünv.)
Ahmet Mutlu (Doç. Dr. / Ondokuz Mayıs Ünv.)
Ahmet Turan Alkan (Yazar)
Ali Osman Akkuş (Yrd. Doç. Dr. / Dicle Ünv.)
Cengiz Arık (Doç. Dr. / Gazi Ünv.)
Ebubekir Sofuoğlu (Doç. Dr. / Sakarya Ünv.)
Erkan Oktay (Prof. Dr. / Atatürk Ünv.)
Fatih Karcıoğlu (Prof. Dr. / Atatürk Ünv.)
Halil İbrahim Düzenli (Yrd. Doç. Dr. / Artuklu Ünv.)
Hüseyin Yayman (Doç. Dr. / Gazi Ünv.)
İbrahim Ulvi Yavuz (T.Y.B. Genel Başkanı)
Kudret Bülbül (Doç. Dr. / Kırıkkale Ünv.)
M. Sezai Türk (Doç. Dr. / Gazi Ünv.)
Mazhar Bağlı (Prof. Dr. / Yıldırım Beyazıt Ünv.)
Mehmet Doğan (Yazarlar Birliği Vakfı Başkanı)
Mehmet Münir Dedeoğlu (Yrd. Doç. Dr. / Karabük Ünv.)
Mustafa Şentop (Prof. Dr.)
Naci Bostancı (Prof. Dr.)
Nasuhi Güngör / Star Gazetesi Yazarı
Nazif Gürdoğan (Prof. Dr. / Fatih Ünv.)
Refik Korkusuz (Prof. Dr. / Yeni Yüzyıl Ünv.)
Veysel Bilgiç (Prof. Dr. / Polis Akademisi)
Yasin Aktay (Prof. Dr. / Yıldırım Beyazıt Ünv.)

**İsimler alfabetik sıraya göre dizilmiştir.*

YAYIN İLKELERİ

YAYINLANACAK ÇALIŞMALARI

Şehircilik, mimari, kültür, medeniyet, şehirciliğin sosyal ve kültürel boyutu, yerel yönetimler ve belediyecilik konularında yazılar yayınlanacaktır.

MAKALELERİN YAZIM VE YAYIN ESASLARI

1.Yayın için kabul edilen yazıların her türlü yayın hakkı dergiye aittir. Yazıların daha önce hiçbir yerde yayınlanmamış ve yayın için başka yere verilmemiş olması gerekmektedir. Yazıların ilim ve dil yönünden sorumluluğu yazarlara aittir.
2. Derginin yayın dili Türkçe'dir. Arapça, İngilizce, Fransızca, Almanca gibi dillerdeki özgün yazılarda Türkçe'siyle birlikte veya orijinal dilinde yayınlanır.
3. Yazılar 3 nüsha olarak, 1.5 satır aralıklı Arial fontları ile 12 punto, kağıtların tek yüzüne üst 4 cm, sol 3,5 cm, alt 3 cm, sağ 2,5 cm boşluklu en az 3500 en fazla 7000 kelime olacak şekilde düzenlenmelidir. Daha uzun makalelerin bölünerek yayınlanması hususu dergi yönetiminin takdirindedir. Yazıların elektronik ortamda gönderilmesi gerekmektedir.
4. Makaleye eklenen ilave bir sayfada makalenin/yazının başlığı, yazarın adı ve akademik unvanı, yazışma adresi, telefon numarası ve e-posta adresi belirtilmelidir. Dergiye ilk defa yazı gönderen yazarlar hal tercümelerini de eklerler.
5. Makalede kullanılan kaynakların künyeleri dipnotlarda ilk geçtikleri yerlerde-örneklerdeki gibi-tam olarak verilmeli, sonraki geçişlerinde atıf ile yetinilmeli, makale sonuna bibliyografya eklenmemelidir.
6. Makale gönderim adresi: sehirvemedeniyet@adamor.com.tr

YAYIN HAKKI

5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'na göre yayınlanmak üzere kabul edilen yazıların her türlü hakkı dergiyi yayınlayan kuruma aittir.
Bu dergide yayınlanan makalelerin ilim ve dil yönünden sorumluluğu yazarlarına aittir. Fikirlerden yayıncı ve editörler sorumlu tutulamaz. Şehir ve Medeniyet Dergisinde yayınlanan yazılar bilimsel amaçlarla kaynak göstermek kaydıyla özetleme ve alıntı yapılabilir.

Editörden

Büşra Keleş

Şehir ve Medeniyet Dergisi dokuzuncu sayısını siz değerli okuyucularımıza sunmuş bulunmaktayız. Sayımızın dosya konusu "Gelenekten Geleceğe Şehir" olarak belirlenmiştir. Bu çerçevede yazarlarımız sunmuş olduğu makaleler/metinlerle dergimize değerli katkılarda bulunmuşlardır.

Sayımızda medeniyetin köklerini bulabileceğimiz Diyarbakır, Bağdat ve İstanbul gibi şehirlerin geçirmiş olduğu yolculuğa şahit olacağız. Bunların yanı sıra dergimiz, şehirliliğimizin ve şehirlerimizin baş döndürücü değişimleri ve dönüşümleri hakkında da birbirinden güzel yazıları okumanıza fırsat verecektir.

Sayın Dr. Mehdi Eker yazısında, Diyarbakır'ın mazideki hatıralarını ve şimdiki yansımalarını seyretmemize imkan sunmaktadır. Medeniyetlere beşiklik eden bu kadim toprakların son yarım yüzyılda "küller altında kalmış bir mücevher" haline nasıl dönüştüğünü ve bu mücevherin şehrin ruhuna yakışır şekilde yeniden yaşatılması gerektiğine dair mesajlar verilmektedir.

Prof. Dr. Bilal Sambur, "İnsan, aklını, duygularını, davranışlarını, estetiğini, maneviyatını, metafiziğini, ahlakını, mimarisini, müziğini bir bütün olarak Medine'de ve medeniyette görmek istiyor. İnsanı ve Medine'yi tasavvur etmeden medeniyet tasavvur edilemez." diyerek "Medine Medeniyeti, Medeniyet Medinesi"nden bahsediyor bizlere. Selman Salim Keskin ise ilim, kültür ve estetiğin buluştuğu bir diyar olan Bağdat'ın bize anlattıklarını kavrayarak Bağdat ruhunu yeniden ikame etme çabasından söz ediyor.

Şehirlerin geçmişten günümüze dönüşümü Prof. Dr. Mustafa Orçan ile röportajımızda farklı boyutları ile ele alınmaktadır. Dönüşümün dinamikleri, etkileri, etkinliği ve sonuçlarına dair önemli noktalara temas edilen röportajımız Türkiye'de kentsel dönüşümün nasıl olması gerektiği noktasında da önemli ipuçları vermektedir. Yine dönüşümün etkisinde kalmış bir mekan olarak Taksim Meydanı Yrd. Doç. Dr. Yıldız Aksoy tarafından ele alınmıştır.

Dergimize fikri manada katkı sağlayan Kamil Yeşil, Ekrem Özdemir, Yahya Düzenli ve Ömer Fırat'ın yazılarında da geçmişten geleceğe medeniyetin geçirmiş olduğu merhaleler üzerinde durulmuştur. Yeni bir içerik ile sonraki sayılarımızda görüşmek üzere...

4 **MEDENİYET VE ŞEHİR HAKKI**
Mürsel TURBAY

6 **TARİHE, KÜLTÜRE, MEDENİYETE VE DÜŞLERE DAİR: KADİM VE GÜNCEL DİYARBEKİR**
Dr. M. Mehdi Eker

12 **MEDİNE MEDENİYETİ, MEDENİYET MEDİNESİ**
Prof. Dr. Bilal Sambur

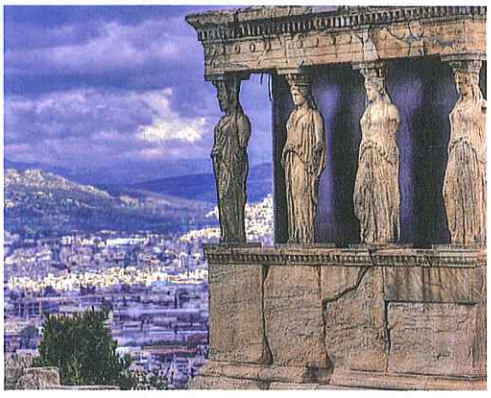
16 **MAZİDEKİ MEDİNET'US SELAM: BAĞDAT**
Selman Salim Kesgin

İÇİNDEKİLER

22 **TÜRKİYE'DE KENTLEŞME VE KENTSEL DÖNÜŞÜM**
Prof. Dr. Mustafa Orçan

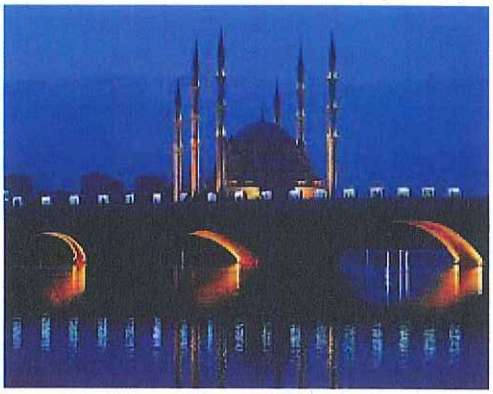

32 **KENTİN KÖKENİ, MUHAFAZAKÂR VE MODERNİST HALLERİ**
Yrd. Doç. Dr. Şerif Esendemir

38 **İSTANBUL'DA MEYDANLAR ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA, TAKSİM MEYDANI ÖRNEĞİ**
Yrd. Doç.Dr. Yıldız Aksoy

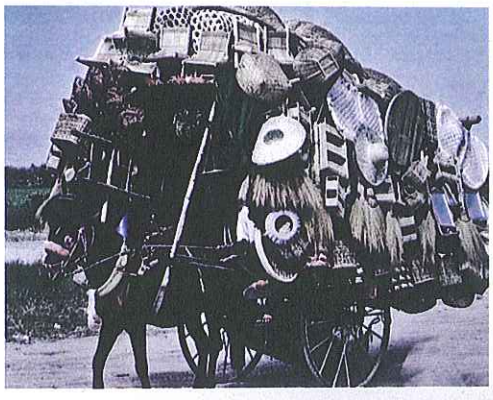
46 **KÜLTÜREL KİMLİĞE DAİR KADİM BİR SORU: NERELİSİN?**
Kâmil Yeşil

50 **HANGİ MEDENİYET?**
Ekrem Özdemir

54 **TURGUT CANSEVER'İN "YENİ ŞEHİRLER" RAPORU NASIL YOK OLDU/EDİLDİ?**
Yahya Düzenli

64 **MEDENİLEŞİRKEN...**
Ömer Fırat

KENTİN KÖKENİ, MUHAFAZAKÂR VE MODERNİST HALLERİ

THE ORIGIN, CONSERVATIVE AND MODERN CONDITIONS OF THE CITY

Yrd. Doç. Dr. Şerif ESENDEMIR
Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü

Öz

Şehir, tarih boyunca insanoğlunun kendini anlamlandırdığı ve ondan aidiyet geliştirdiği bir yer olmuştur. Bu coğrafya insanın adeta bir kaderi ve varlığının evi olmasından kaynaklanmaktadır. Küresel çağda insanın hareket alanı genişlemiş, zaman ve mekân daralmış olsa da bu durum pek değişmemiş gibidir. Tersine, ulus-devletlerin bazı yönlerden zayıflamasından sonra şehirler yeniden birer aktör olarak tarih sahnesine çıkmışlardır. Ancak bu, şehrin sadece topokrafik bir anlamının olduğu anlamına gelmemektedir. Şehri bir "beden" olarak düşünürsek onun aynı zamanda bir de ruhu vardır. Bir şehrin ruhunun yansımalarını görebilmek için yapılaşmasına ve manevi atmosferine bakmak tek başına yeterli olacaktır. Bu çalışmada muhafazakâr şehir kavramı geliştirilerek şehirleşmenin bu yönüne dikkat çekilmek istenmiştir. Modernist kent konseptiyle de dolaylı olarak günümüz kentleşme sürecinin planlı, programlı ve maddi kazanca dayalı boyutu hatırlatılmıştır. Bu nedenle, bu yazıda bir muhafazakâr şehir ve modernist kent karşılaştırması yapılarak ilerde bu yönde yapılabilecek çalışmalara bir giriş yapılmıştır, fakat bu karşılaştırmadan önce şehrin veya kentin kökeni ve doğuşunu hızlandıran nedenleri üzerinde kısaca durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kentin Kökeni, Muhafazakâr Şehir, Modernist Kent, Şehrin Ruhu, Gentrifikasyon.

Abstract

City has always been a place through which human being has been looking for a meaning of his or her life and developed an identity throughout the history. This is due to the determining aspect of the geography known as a human destiny and home of being. Although mobility and time-space compression became case today, the situation has not been changed yet. Conversely, cities took their roles again in human history after the declining of the nation-state in some aspects. However, this doesn't mean city has only a topographic meaning. If one sees city as a "body", he or she should also think about its spirit at the same time. It is enough to look at the city buildings and moral atmosphere in order to see the reflections of this spirit. In this work, there is an attention to this aspect of the city by developing the concept of the conservative city. On the other hand, the concept of modernist city is going to be employed to remind how the present urbanization process was planned, programed and based on benefit. That is why a comparison of conservative city and modernist city will be done to set a base for the future studies on this duality, but there will be a short focus on the origin of city and the factors accelerated its development first.

Keywords: Origin of City, Conservative City, Modernist City, Spirit of City, Gentrification.

Giriş

Kentler mekân itibariyle göründükleri fiziksel varlıktan daha fazla bir hüviyete/kimliğe sahiptirler. Tıpkı her varlık gibi onların da bir ruhu, felsefesi, duruşu ve karşılığı vardır. Bu nedenledir ki, şehirler sosyo-ekonomik, ideolojik ve siyasi hesapların/mücadelelerin bir alanı olmaktadırlar. Dolayısıyla, imparatorluklar/medeniyetler kuran şehirler kadar, savaşlara ve çatışmalara meydan olan kentlerin olması da bundandır. Bu çalışmada kentlerin kökenine inilerek, kuruluş sebeplerine bakılarak, karşılaştırmalı olarak muhafazakâr ve modernist halleri üzerinde durulacaktır.

Kentlerin Doğuşu

Pirenne'ye (1994) göre 9. yüzyılda Avrupa'da halkın geçimini ticaretle sağlayabildiği bir kent henüz yoktur. Sadece yönetim merkezi olarak kullanılan bir kaleye sahip kale-kentler vardır. Keleş (2013) ise kentleşme olgusunun bir toplumun ekonomik ve toplumsal yapısından doğduğunu kabul etmekle birlikte onu demografik bir gelişmeye/büyümeye dayandırmaktadır. Dolayısıyla, Pirenne'den farklı olarak Keleş (2013), kentlerin kuruluşunu uygarlığın doğuşuna kadar götürmektedir. Kıray (2007) da şehirlerin tarihinin medeniyetlerin tarihiyle aşağı yukarı aynı olduğunu belirtmektedir. Ona göre tarımın başlamasıyla insanlık tarihinde büyük bir inkılap yaşanmış ve toprağa yerleşme bundan sonra başlamıştır.

Her şehir, parçası olduğu topluma ve döneme has karakteristikler göstermiştir. Modern kentlerin kökenini daha iyi anlamak için Kıray'ın (2007) feodal toplumlarda şehir tasvirine bakmakta büyük yarar vardır. Ona göre feodal topraklarda şehirler pazar ve mübadele merkezleriydi. Zanaatkârların toplandığı, basit eşyaların imal edildiği ve el sanatlarının toplandığı yerlerdi. Alçak ve sıkışık evler arasındaki sokaklar yalnızca insanların ve hayvanların geçmesini sağlayabilecek genişlikte, dar ve kıvrımlıdır. Ancak bu "yakınlık" sosyal alana pek yansımamıştır. Çünkü sert bir sosyal ayırım/segregasyon vardır. Bir başka deyişle, farklı etnik grupların ve çeşitli meslek gruplarının toplandığı mahalleler ve yerler mevcuttu. Ev ve işyeri ayırımı henüz oluşmamış, konutlar sadece oturma yeri değil aynı zamanda işyeri, ibadethane, eğitim ve alışveriş merkezi olarak kullanılmıştır.

Pirenne'ye (1994) göre kentler, toplumun fertlerinin belirli zamanlarda toplanma ve buluşma ihtiyacından doğmuşlardır. Çünkü dinsel törenlerin yerine getirilmesi için bir mekâna ihtiyaç duyulmuştur. Askeri gereksinimler de bir kente olan ihtiyacı hızlandırmıştır. Çünkü halk bir istila durumunda sığınılacak güvenli bir liman/yer aramıştır. Bu nedenle, insanların inşa ettikleri ilk yapılar, kapalı koruyucu duvarlar olmuştur. Örneğin, Yunanlıların "acropolis"i, Almanların "burgen"i, Slavların "gorod"ları, Afrikalı zencilerin "kraal"leri Etrüsklerin, Latinlerin ve Galyalıların "oppida"sı başlangıçta toplanma ve özellikle korunma yerleriydiler. Sözkonusu yerlerin genel düzenlenişleri de birbirine benzemiştir. En belirgin özellikleri yer olarak kapalılıkları, basit malzemelerden oluşan ağaç gövdeleri, çamur ya da taş bloklarından yapılmış surlarla çevrilmeleri ve bir hendekle korunmuş olmalarıdır. Günümüzde kent için kullanılan İngilizce'deki "*town*", "*castellum*", "*castrum*", "*urbs*", "*municipium*", *Latince'deki* "*burgus*" ve Rusça'daki "*gorod*" kavramları da başlangıçta "kapalı yer" anlamına gelmekteydi.

Tören günleri ve tehlike durumu dışındaki olağan zamanlarda bu yerler boş kalmaktadır. Uygarlığın ilerlemesiyle birlikte buralarda anıtlar yükselmeye ve yöneticiler için konaklar kurulmaya başlanmıştır. Ara sıra kullanılan ve toplanılan bu yerler, zaman içinde bir yönetim merkezine dönüşmüşlerdir.

İster kalenin içinde ister dışında yaşasın herkes eşit olarak kentin yurttaşıdır. Buralarda kent soyluları henüz belirgin değildir. Dolayısıyla kent kimliği ile ulusal aidiyet arasında bir ayrım daha mevcut değildir. Bugün çağdaş metinlerde kentte oturanları belirleyen ve vatandaşlık kelimesinin de kökenini oluşturan "civis" (yurttaş) kelimesi bile sadece topografik bir anlama sahipti. Henüz kentli hakları bağlamında yasal bir anlam kazanmamıştı.

Roma egemenliğinin Akdeniz'e yayılmasıyla birlikte bu sistem düzgün bir şekilde işlemiştir. Ancak İslamiyet'in Akdeniz'e yayılması sonucu Roma'nın gerilemesiyle birlikte bu sistem de çökmüştür. Öte yandan bu kentler kilise tarafından kuşatılmış ve yönetimleri ele geçirilmiştir. Böylece kentsel

sistemi sürdüren yeni aktör artık kilise olmuştur. Ticaretin bitmesi ve yabancı tüccarların çoğalması da kilise otoritesini sarsmamıştır. Tersine, oturdukları kentler yoksullaştıkça piskoposlar daha da güçlenmişlerdir. Kilisenin aforoz kartını elinde bulundurması nedeniyle de hiç kimse onlara dokunmaya bile cesaret edememiştir.

Her piskoposluk, bir katedralin bulunduğu kentin çevresindeki topraklardan oluşmaktaydı. "Civitas" sözcüğü, 9. yüzyıldaki anlamıyla piskoposluk kenti ile eşanlamlı hale gelmiştir. Örneğin, "Civitas Parisiensi"s (Lat. Paris kenti), piskoposun oturduğu Paris piskoposluk bölgesini belirtmek için de kullanılmıştır. Aynı şekilde imparatorluk kenti de papalık kentidir. Mesela, papa Roma'da otururak bu kenti kendi Roma'sı yapmıştır. Piskoposlara toprakları üzerinde tam bir egemenlik ve ruhban sınıfı dışında kalanları yargılama yetkisi verilmiştir.

Kısacası, Pirenne'ye (1994) göre 9. yüzyılda ticaretin ortadan kalkmasıyla piskoposlar rakipsiz kalmışlardır. Dolasıyla kent sakinlerini yalnızca din adamları, onlara köle durumundaki hizmetkârlar, zanaatkârlar, kilise okullarının öğretmenleri ve öğrencileri oluşturmuşlardır. Kentsoylular (burjuvalar) henüz yoktur. Keleş'in (2013) belirttiği gibi, ancak sanayi devrimiyle birlikte kentlerin ekonomik yapısında başlıca rol oynayan kentsoylular (burjuvaların), tüccarlar ve bankacılar ortaya çıkmıştır. Böylece, fabrikaların yanında sanayi kapitalizminin simgesi olarak işçi kentleri de doğmuştur. Dolayısıyla, Keleş'e (2013) göre asıl kentler, sanayileşmenin bir yan ürünüdürler. Bu nedenledir ki ancak 20. yüzyılda ülkelerin dikkat çekici ana unsurları/aktörleri olabilmişlerdir.

Kentte çevredeki köylüleri ürünlerini getirip sattıkları haftalık pazarlar kurulmuştur. Kimi zaman haftalık yıllık panayırlar da düzenlenmiştir. Kente giren ve çıkan her maldan pazar vergisi alınmış, bunun için de surların içinde bir darphane kurulmuştur. Ayrıca, piskoposa bağlı komutanların oturduğu yerler dışında, belli zamanlarda kiracı çiftçilerin getirdikleri ürünlerin depolandığı ambarlar ve mahzenler inşa edilmiştir. Bu durum, kale-kent halkını bir şey üretemez duruma getirip, çevre bölgelerden sağlanan gelirlerle geçinen, tüketiciler durumuna getirmiştir.

Kale-kentler tamamen bir güvenlik perspektifiyle kurulmuşlardır. Çünkü 9. yüzyılın ortalarında artan güvensizlik ve kargaşa insanların korunaklar edinmesine yol açmıştır. Günümüzde tam tersine kentlerin güvenlik açısından sorgulanması tarihin bir cilvesidir. Kentlerde artan sorunlardan dolayı insanların kıra özlemi ve dönüşleri bunu bariz bir şekilde göstermektedir.

Sonuç itibariyle, kasaba ve kale-kentler, kentlerin tarihinde temel bir rol oynamışlar ve kentlere giden temel basamakları oluşturmuşlardır. Çünkü 10.yüzyılda, ekonomik bir canlanmayla birlikte, bunların duvarları çevresinde asıl kentler biçimlenmeye/oluşmaya başlamışlardır.

Kentleşmeyi Hızlandıran Faktörler

Yukarıda Pirenne'de (1994) güvenlik, Keleş'te (2013) sanayileşme ve Kıray'da (2007) tarım gibi kavramların kentleşmenin doğuşunda oynakları rol üzerinde durduk. Bunların içinde Keleş (2013) kentleşmenin nedenleri üzerinde detaylı bir şekilde durmaktadır. Keleş'e (2013) göre kentleşme genel olarak ekonomik, teknolojik, siyasal ve sosyo-psikolojik nedenlerle ortaya çıkmıştır.

Birinci olarak ekonomi, kentleşmeyi doğuran etkenlerin başında gelmektedir. Sınırlı köylü toprağının miras yoluyla gittikçe parçalanması, onları birtakım yeni arayışlara sevk etmektedir. Önceleri mevsimlik işçi olarak kente çalışmaya giden köylüler, bir aşamadan sonra kentin tam zamanlı sakinleri olmuşlardır. Bir öncü olarak kentte yerleşme imkânı bulan bu insanlar daha sonra yakınlarını/hemşerilerini yavaş yavaş yanlarına çekmişlerdir. Özellikle 1980'den sonra Türkiye'de bu öncülerin yakınlarını kente çekmeleri kırdan kente göçü hızlandıran etmenlerden biri olmuştur. Bu nedenle, Keleş (2013) bunu hem bir "itici" (push) hem de "çekici" (pull) faktör olarak değerlenmektedir. Bir başka deyişle, sınırlı köy arazisinin miras yoluyla gittikçe daralması itici bir faktör olurken, daha fazla iş imkânlarının bulunmasından ve sosyo-kültürel olanaklarından dolayı insanların kenti tercih etmesi, çekici bir etmen olmaktadır. Örneğin, kıra nazaran kentte farklı alanlarda iş bulma, birikim yapma, fabrika ürünlerini daha ucuza alma, sağlık, eğitim ve sosyal hizmet ağına daha hızlı ulaşma gibi faktörler kenti daha cazibeli hale getirmektedir.

İkincisi, teknolojik gelişmeler kentleşmeyi hızlandırmıştır. Bu hızlanma, sanayi devriminin beraberinde getirmiş olduğu değişikliklerin yol açtığı teknolojik gelişmelerle birlikte olmuştur. Mesela buhar makinası, elektrik, bilgisayar, hidroelektrik santral gibi teknolojiler ulaşımda ve yapılaşmada büyük bir dönüşüm/değişim sağlamıştır.

Üçüncüsü, siyasi kararlar, kentlerin oluşmasında ve büyümesinde büyük rol oynamışlardır. Örneğin siyasi bir kararla bir şehre başkent statüsü verilmesi, sadece o kenti değil, o bölgenin çehresini de tamamen değiştirebilmektedir. Dahası, il ve ilçe yapılan kentlerin kendileriyle aynı konumda olan şehirlere büyük bir fark attıkları görülmektedir.

Son olarak, sosyo-psikolojik etmenler de kentleşmeyi büyük oranda etkilemektedir. Mesela,

Allah vergisi cazibesini bir tarafa bırakırsak "İstanbul'un taşı, toprağı altın" sözü bile tek başına insanları buraya yönlendirmekte büyük oranda etkili olmaktadır. Bu, bazen bir şehir hakkında oluşan veya oluşturulan algının da ne kadar etkili olduğunu göstermektedir.

Ayrıca, Keleş'in (2013) vurgulamadığı, ancak saydığı ekonomik nedenlere dahil edebileceğimiz, keşfedilen yer altı kaynaklarının ve coğrafi güzelliklerin bir kentin oluşmasında nasıl önemli bir rol oynadığını belirtmemiz gerekmektedir. Örneğin, daha önce Siirt'in küçük bir ilçesi olan ve sonra il yapılan Batman'ın bugün büyümede Siirt'i geçecek duruma gelmesinde orada bulunan/çıkarılan petrolün büyük bir etkisi olmuştur.

Kentin Muhafazakâr ve Modernist Halleri

Kentler muhafazakâr ve modernist olmak üzere iki farklı felsefeyle gelişmişlerdir. Muhafazakâr şehir ile modernist kenti şu şekilde karşılaştırmak mümkündür.

1. Harvey'in (1999) postmodernist kent için dediği şey muhafazakâr şehir için de geçerlidir. Yani muhafazakâr şehir kentsel dokuyu tek boyutlu değil, bölük pörçük görmektedir. Dolayısıyla, modernist kent belirli bir plan dahilinde bir proje şeklinde tek boyutlu olarak kurulurken, muhafazakâr şehir yapılanmasında çeşitliliğe büyük bir önem verilerek doğal olana/alana büyük bir saygı duyulmuştur.

2. Modernist kentte yapılar yeniden kurulmaya ve eski yapılar yıkılarak yeni baştan inşa edilmeye çalışılmaktadır. Muhafazakâr şehirde ise eski doku korunarak bir restorasyon sürecine gidilmektedir. Bu yönüyle modernist kent devrimci/inkılapçı, muhafazakâr şehir ise tecdidçi/ıslahatçı bir bakış açısına sahiptir.

3. Modernist kentin tasarımında gücün ve sermayeyi elinde bulunduran inşaat firmalarının zevki ön plandayken, muhafazakâr kent yapılanmasında müşterinin zevki çok önemlidir. Bundan dolayıdır ki modernist şehir tahayyülü çoğu zaman bir gentrifikasyon mantığıyla tabandan rızaya dayalı bir geçişten öte, yukardan tek boyutlu bir dönüşüme dayanmıştır. Çünkü burada temel amaç kent sakinini ikna/memnun etmek değil, tek bir "zevk mühendisliği"yle fayda sağlamak olmuştur. Bu yönüyle modernist kent bir sosyal dışlanma pratiğine ve segregasyona yol açmaktadır. İşte tam da bu noktada muhafazakâr şehir, yeniden bir top(ar)lanmayı sağlayarak, bunun önüne geçmeye çalışmaktadır.

4. Muhafazakâr şehrin yönü ibadet yerlerine, modernist kentin yüzü ise ekonomik kurumlara dönüktür. Örneğin, 1850'lere kadar muhafazakâr bir karakter gösteren Londra'da bütün yollar, sokaklar ve caddeler kiliseye çıkarken, 1850'lerde çıkan büyük bir yangından sonra yeniden inşa sürecinde, modernist bir yaklaşımla, bütün yollar Londra Borsası'na çıkarılmıştır. Bu yönüyle

muhafazakâr şehir özünde dindar, modernist şehir ise sekülerdir.

5. Muhafazakâr şehir insanların faniliği ve kurumların bakiliğine büyük bir önem verirken, modernist kent ise bireylerin ölümsüzlüğüne ve yapıların geçiciliğine dayanmaktadır. Örneğin, muhafazakâr Osmanlı İstanbul'unda ibadet yerleri ve devlet yönetim merkezleri dayanıklı malzemeyle ihtişamlı bir şekilde inşa edilirken, evler faniliği temsil eden ahşaptan yapılmıştır. Günümüz modernist kent yapılarında ise tersine yaşam alanlarının/evlerin din ve devlet yapılarından daha sağlam bir şekilde nasıl inşa edildikleri açıkça ortadadır.

6. Muhafazakâr şehirde her daim ölümün hatırlanması için mezarlıklar kentin merkezindedir. Örneğin, yapılan bir caminin haziresinde bile banisinin ve bir Allah dostunun bir mezarına rastlamak mümkündür. Modernist kentte ise mezarlıklar kentin dışına taşınmıştır. Böylece ölümsüzlük teması işlenerek insanların tüketim toplumunun "çılgın" müşterileri olmaları sağlanmıştır.

7. Ölümün hatırlatılması noktasında muhafazakâr şehirde dikilen ağaçların mahiyeti bile modernist kentte dikilen ağaçlardan farklıdır. Muhafazakâr şehirde sonbaharda yaprağını dökebilen ağaçlar ölümü hatırlatmak için tercih edilmektedir. Tek istisna Osmanlı muhafazakâr şehirlerinde sonbaharda yapraklarını dökse bile asırlık olan çınarlardır. Bunlar bile insanların bakiliği için değil, devletin bekasını temsil etmek için dikilmişlerdir. Oysa modernist şehirde, örneğin, her mevsimde yeşil kalabilen meyvesiz çam ağaçları ön plandadır. Bu her daim genç kalma, yaşlanmama ve hatta ölümsüzlük arzusunun bir yansımasıdır.

8. Muhafazakâr şehirde herkesi kuşatıcı kubbe ve mütevazı yatay mimari uygulanırken, modernist şehirde gücü simgeleyen dikey mimari ön plandadır. Örneğin, muhafazakâr Osmanlı şehirlerinde bir hamamın inşasında bile bu hassasiyetle hareket edilmiştir. Özellikle ABD şehirlerinde ise gördüğümüz Chicago Tribune binası, Rockfeller Center, Trump Tower gibi gökdelenler sermayenin gücünü gösterme anlamını taşımaktadırlar. Jacops (1992), daha 1961'de bu sermaye odaklı modernist yapılanmaya karşı ciddi bir itiraz geliştirmiştir. Özellikle bu tür bir yapılanmada kent planlamacılarının, federal politikacıların, finansörlerin, gazetelerin pazar eklerinin ve kadın dergilerinin editörlerinin bunda büyük bir payının olduğunu belirtmektedir. Ona göre, temel mesele ise bunların farklılıklara/çeşitliliğe tahammül etmemeleri ve estetik yoksulu/yoksunu olmalarıdır.

Sonuç Yerine

Muhafazakâr şehirler, doğal olarak ortaya çıkmışlardır. Modernist kentler ise belirli bir plan, proje, mimarlık dili ve söylem etrafında şekillenmektedirler. Ete'nin (1998) dediği gibi, bu planlamada kentbilimde "zooning" (bölgeleme) denilen hiyerarşik bir segregasyona başvurulmaktadır. Belirli semtler üst gelir gruplarına göre tasarlanırken, bazı bölgeler de kaderlerine terkedilmektedir. Bu nedenle, modernist kent sermayenin ve askeri gücün bir "gösteri" alanı olmakta, yollar dahi bu militer ihtiyaçlara göre tasarlanmaktadır. Kentin meydanı dahi modernist gücün açıktan sembolleriyle var olduğu ve gizli bir şekilde yönettiği protestolarla/itirazlarla dolaylı olarak varlığını hissettirdiği alanlar olmaktadır. Netice itibariyle modernist kent, dindar olanı ve farklı olanı kamusal alandan dışlama, öteleme ve "ötekileştirme" yoluna gitmektedir. Bunları özel alana hapsederek kentte görünürlüklerini azaltmaya çalışmaktadır. Bunların yerine yeni kutsallar ve ayırımlar üreterek ve onları medya/reklam yoluyla kent sakinlerine sunmaya çalışmaktadır.

KAYNAKLAR

Ete, H. (1998). "Mekân Siyaseti: Kimlik ve Öteki". İtaki, Sayı 6: 18-21.

Harvey, D. (1999). Postmodernliğin Durumu: Kültürel Değişimin Kökenleri. (Çev. S. Savran). İstanbul: Metis.

Jacobs, J. (1992). The Death and Life of Great American Cities. Random House: Vintage.

Keleş, R. (2013). Kentleşme Politikası. Ankara: İmge.

Kıray, M.B. (2007). Kentleşme Yazıları. İstanbul: Bağlam.

Pirenne, H. (1994). Ortaçağ Kentleri: Kökenleri ve Ticaretin Canlanması. İstanbul: İletişim.